

Islám - sunnité a šíité

Proč islám?

Islámské hnutí vzniklo v Arábii v sedmém století a hlásalo obnovení původního monoteismu semitského patriarchy Abrahama, podle Koránu spravedlivého muže a proroka, jenž položil základ řádnému uctívání Boha ve svatyni Ka'ba v Mekce. Podle Koránu se židům a křesťanům dostalo vedení od Boha a oni jej někdy následovali opravdovým odevzdáním se, tj. islámem, častěji se však štěpili do sekt a překrucovali poselství svých proroků. Proto Bůh ve své dobrotivost obnovil své původní poselství v Koránu, který zjevil v prosté arabštině Mohamedovi. Bůh je v arabštině nazýván Alláh (z al-iláh) a byl znám v Arábii i předtím. Muhammad z něj ovšem učinil jediného boha, kterého ztotožnil s bohem Abraháma, Mojžíše, Davida a Ježíše. Svůj náboženský systém chápal jako završení pravých náboženských dějin a uvedení judaismu a křesťanství na správnou míru. Nazval jej *islám* ("odevzdání se" Bohu). Slovo *muslim* pak znamená "ten, který se oddává bohu".

Mohammed (570-632 n.l.)

Za zakladatele islámu se považuje Mohammed (Muhammad, tj. nadmíru velebný), který se stal prorokem boha Alláha a považuje se za pokračovatele Krista. Mohamed se narodil pravděpodobně v roce 570 n.l. v **Mekce**, v rodině spřízněné s kmenem Kurajšovců, kteří hráli významnou úlohu v mekkánském politickém i obchodním životě. Mekka, ležící v pustém a neúrodném údolí, se díky bohatosti svých studní stala důležitou zastávkou na staré obchodní cestě. Byla rovněž kultovním centrem celé západní Arábie, stálo zde staré božiště **Kabba** (Kaba, snad původně Saturnův chrám, krychlová stavba, v níž je zazděn černý kámen, snad meteorického původu) se sochami pohanských božstev, uctívaných okolními kmeny (Předislámská Arábie měla neurčité tradice náboženské víry a praxe, které souvisely s kmenovými hodnotami a jejich udržováním. V hlavní svatyni v Mekce bylo umístěno 360 model představující duchy a božstva **Hidžázu** – oblast středozápadní Arábie mezi Mekkou a Medínou). Každoročně se tu v posvátných měsících konaly poutě, spojené s rituálem, který Mohamed později adaptoval i pro islám. Pouť do Mekky byla důležitým prvkem hidžázkého náboženství dlouho před Muhammadem.

Mohamed se živil jako kupec a na svých cestách po Středním Východě poznal různé náboženské systémy, zejména judaismus a křesťanství. Ve svých 25 letech se oženil s bohatou o 15 let starší vdovou Chadídžou, z jejich šesti dětí pouze nejmladší dcera Fátima zaujala významné místo v historii islámu. (Islám a muslimská obec, Frederick M. Denny - Během dlouhého a plodného manželství neměl Mohamed žádnou jinou manželku. Svazek byl podle všeho velmi pevný a uspokojujivý.) Hmotně zajištěn a pravděpodobně sužován hlubokými psychickými krizemi trávil Mohamed čas v poušti při meditacích, kde k němu údajně promluvil archanděl **Gabriel**. (Jednou, když Mohamed rozjímal v jeskyni na hoře Hirá, zaslechl hlas, který mu oznámil, že je poslem Božím. Mohameda tato příhoda, následovaná příkazem „Přednášej!“ nebo „Čti!“, značně vyděsila. Odpověděl, že číst neumí. ...Zpočátku měl Mohamed při zjevení nepříjemné pocity, ale časem si na Gabrielovy návštěvy zvykl. Přesto se pro něj přijímání Božího poselství nikdy nestalo nudnou rutinou.) Poprvé se tak mělo stát v roce 609, kdy bylo Mohamedovi asi 40 let. Od té doby mu Gabriel diktoval mu verše Koránu častěji a Mohamed začal svá zjevení kázat veřejně. Od tohoto data až do roku 622 nabyl Korán své téměř definitivní podoby. Jeho stoupenců přibývalo, zejména z řad chudých a otroků, kteří byli přiváběni touhou po odstranění sociálních nerovností.

Mohamed nejdříve kázal v Mekce. Kvůli jeho ostré kritice polyteizmu místních byl však on i stoupenci islámu pronásledováni. Poutníci přicházející do Mekky totiž přinášeli i nové příležitosti pro obchod a mnoho mekkánských rodin zbohatlo jen díky poskytování služeb poutníkům. Když pak Mohamed hlásil konec modloslužebnictví v Mekce, čelní představitelé města v něm spatřovali skutečné ohrožení svých příjmů (Především pak Kurajšovci, nejvýznamnější kmen v mekkánském oligarchickém systému. Mohamed sám pocházel s kurajšovského klanu Banú Hášim, který však zdaleka nebyl tak vlivný a bohatý jako první klan mekkánské oligarchie Banú Umajja).

Kolem roku 620 umírá jeho manželka a také strýc i ochránce Abú Tálíb. Mohamed navázal spojení s oázou Jathrib, kam vyslal sedmdesát muslimů, aby kázali islám a v září roku 622 sám z Mekky odešel. Jeho útěk z Mekky do **Medíny** (622 n.l.) je označován slovem *hidžra* a od tohoto roku se počíná islámský letopočet (datum 24.9. 622, kdy dosáhl okraje oázy Jathrib). Islámský výklad *hidžry* nezahrnuje pouze arabský význam *odchod / útěk*, ale přerušení starých kmenových a rodových svazků a vztahů a navázání nových. Je začátkem nových dějin islámu. Oáza Jathrib přijala na počest Proroka jméno Madínat an - Nabíji, tj. město Prorokovo, zkráceně Madína nebo Medína.

Zatímco v Mekce Mohamed organizoval náboženský kult, v Medíně se stal politickým a vojenským vůdcem. Hidžra vyústila v založení ummy, muslimské obce, která je od té doby v ideálním případě spojením církve a státu, kde není žádný podstatný rozdíl mezi náboženským a světským životem. Mohamed islám prohlásil za náboženství všech Arabů a přikázal vést boj ohněm i mečem s nevěřícími až do jejich obrácení na pravou víru. Prorok sám podnikal v čele muslimů řadu úspěšných výprav proti okolním židovským i arabským kmenům. Důvodem byla jednak snaha pomstít se Kurajšovcům, kvůli nimž musel opustit Mekku, jednak potřeba hmotně zajistit nemajetné muslimy, kteří přicházeli do Medíny.

Mohamed, který se považoval za pokračovatele Mojžíše a izraelských proroků, očekával od medínských Židů dobré přijetí. Kibla, směr modlitby, směřovala tedy k Jeruzalému a muslimové dodržovali židovské svátky i půst. Když došlo k ostrému rozchodu s Židy, byla kibla nasměrována ke Kabbě v Mekce, kterou Mohamed spojil s působením Abraháma. Zavedl také půst v měsíci ramadánu a prohlásil za sváteční den pátek na místo dosavadní soboty.

V roce **630 dobyl Mekku**, očistil Ka'bu od model a učinil z ní nejsvatější místo islámu. V březnu 632 řídil Mohamed osobně pouť do Mekky a stanovil přesný rituál a obřady. V červnu téhož roku nečekaně zemřel. Medínská mešita s jeho náhrobkem je druhým nejuctívanějším místem muslimů a poutním místem.

Chalífát po Mohamedově smrti

Malá skupina Mohamedovi nejbližších druhů po jeho smrti vybrala **Abú Bakra**, jednoho z předních konvertitů z mekkánského období, a ten se stal chalífou, čili „zástupcem“ Proroka. Chalífovo postavení bylo politické a vojenské, nikoliv však náboženské ve smyslu, v jakém byl autoritou Mohamed. Abú Bakr vládl v krátkém období let 632-634, kdy se mnoho skupin od ummy odtahovalo a boji byly přiváděny zpět. Jeho nástupcem byl **Umar**, který řídil velké arabsko-islámské výboje v Palestině, Sýrii, Egyptě, severní Africe, Iráku, na Íránské vysočině a jinde. Roku 644 byl zavražděn svým sluhou.

Po Umarově smrti se muslimští vůdci dohodli na kompromisním kandidátovi Uthmánovi. **Uthmán** pocházel z klanu Banú Umajja a byl jediným představitelem mekkánské oligarchie v úzkém kruhu prvních muslimů. Uthmán si nezískal takovou úctu jako jeho předchůdci především kvůli své slabosti a protežování příbuzných z řad mekkánské

aristokracie. V polovině 7. století měli Arabové v rukou Sýrii a Egypt na západě a Irák s větší částí Íránu na východě. Nespokojenost kmenů a jejich odpor vůči vládě však vyústil v řadu občanských válek. Roku 656 dorazil do Medíny zástup nespokojených arabských vojáků z Egypta. Vzbouřenci vtrhli do chalífova domu a Uthmána smrtelně zranili. Zavraždění chalífy a následující boje se staly mezníkem muslimských dějin.

Do funkce chalífy vzbouřenci dosadili Alího, který získal širokou podporu muslimů nespokojených s vládou předchozích volených chalífů (doufali, že nový režim v čele s Prorokovým příbuzným umožní návrat k původním idejím islámu). Do dějin vešla tato skupina jako „strana Alího“, arabsky ší'at'Alí a později jen ší'a. **Alí ibn Abí Tálib**, poslední z řady takzvaně správně vedených chalífů, byl Mohamedovým bratrancem a zetěm (manžel jeho dcery Fátimy). Alí a jeho stoupenci (ší'ité) tvrdili, že Mohamed před smrtí vybral Alího jako svého právoplatného nástupce. Většina muslimů (později sunnitů) však toto tvrzení odmítla. Alí přesunul hlavní město z Medíny do Kúfy, nového opevněného sídla na kraji pouště u řeky Eufkrat v Iráku. Toto místo bylo blíže středu islámských území a umožňovalo rychlejší komunikaci s novými provinciemi na východě i západě.

Alí však nepotrestal Uthmánovy vrahy a mocný klan Umajjovců se postavil proti jeho vládě a nakonec přivodil její konec. Uthmánův synovec **Mu'ávija**, jehož Umar jmenoval místodržícím Sýrie zpochybnil Alího právo na chalífát. V roce 657 se Alího a Mu'ávijova vojska střetla u Siffínu na horním Eufratu. Po letech trvajícího soupeření se rozštěpená umma rozdělila na umajjovce a šíity a Alího nakonec v roce 661 zavraždil člen radikální náboženské sekty (chárídžovců).

Vláda umajjovských chalífů 661-750

Mu'ávija se stal prvním chalífou dynastie Umajjovců, která ze svého hlavního města Damašku vládla asi devadesát let. Politické osudy ummy nyní řídila stará kurajšovská aristokracie, které se podařilo vybudovat silný státní aparát. Umajjovci také podstatně rozšířili hranice islámského světa, a to na západ přes severní Afriku a Španělsko až do Francie a k Indu a na sever až k řece Jaxartes v jižní a střední Asii.

Alího stoupenci dále působili v Iráku a dále na východ v Íránské vysočině a Chorásánu. Po smrti Mu'ávija nastoupil na trůn jeho **syn Jazíd**. V Iráku však sílilo hnutí podporující **syna Alího – Husajna**. Iráčtí Arabové cítili vůči syrské vládě odpor a přesvědčovali ostatní v oblasti, aby stály za Prorokovým vnukem. Husajn se se svou rodinou a některými šíity vydal do Iráku, aby se připojil k hnutí, ale cestu mu odřízlo silnější chalífovo vojsko. Husajna a jeho vojsko rozdrtilo u města **Karbalá** (Kerbela), severozápadně od Kúfy. K masakru došlo desátého dne muslimského měsíce muharramu, v tradiční postní den, jenž se pro šíity stal dnem smutku za mučedníky pro svatou věc. Šíitské hnutí má od karbalské pohromy ve svém pohledu na svět, v němž je hlavním tématem spásné utrpení, tragický podtón.

Mezinárodní islámský řád Abbásovců 750-1258

Umajjovci vládli až do roku 750, kdy **šíity vyvolaná vzpoura** vyústila ve svržení damašského chalífátu a v Iráku byla nastolena nová **dynastie Abbásovců**. Ačkoli se dynastie dostala k moci právě díky šiismu a jeho myšlenkám, brzy odhalila svůj sunnitský základ a po celou dobu svého panování šíitské hnutí důsledně potlačovala. V té době se umma skládala z mnoha různých etnických, jazykových a kulturních skupin, které postupně přecházely na islám. Abbásovců se krátce po svém nástupu k moci začaly chovat jako

despotové. Za jejich vlády však dosáhla islámská kultura největších úspěchů (v umění, stavitelství, obchod, řemesla, vojenská taktika, učenci). Skutečná politická a vojenská moc chalífů však začala upadat už kolem roku 900, ale až do svého konce si udrželi velký symbolický význam a morální vliv. Když v roce 1258 Mongolové vyplnili Bagdád, došlo zejména v Egyptě¹ k jistým pokusům o obnovení chalífátu, ale úřad už nikdy nezískal opravdovou moc. Po první světové válce působilo na Středním východě a v jižní Asii chalífátské hnutí, ale když Mustafa Kemal Atatürk zrušil to, co z chalífátu za Osmanů zbylo, poslední naděje na jeho obnovu zanikly.

Islámské říše vznikaly v Íránu, střední a jihovýchodní Asii a na indickém subkontinentu. V patnáctém století vystoupila do popředí (turecká) osmanská říše, které se podařilo ovládnout nejen arabské země Blízkého východu a severní Afriky, ale též země kolem Černého moře, jihovýchodní Evropu a Podunají až k branám Vídně.

Rozpad islámu na sekty

Už krátce po Mohamedově smrti se islám rozpadl na několik sekt. Uvnitř islámu se utvořily dvě hlavní větve: šíité - přívrženci Alího ibn Abí Táliba a sunnitě, kteří se považovali za zachovatele sunny, posvátné tradice (další skupinou byli cháridžité, kteří odmítali boží soud a ze kterých se později vyvinulo demokratičtější křídlo islámu). Při rozštěpení islámu nešlo ani tak o náboženské rozdíly jako o otázku, kdo se má stát právoplatným chalífou.

Šíité (10%) uznávají pouze Korán (většina dnešního Íránu), zatímco **sunnité** (90%) přijímají také sunnu a povyšují Mohammeda nad obyčejného člověka. Toto dělení se projevilo v otázce nástupnictví po prorokovi. Postupně se rozdíly mezi sunnity a šííty zvětšovaly, vznikaly odlišné tradice a zvyky způsobené mimo jiné národnostními zájmy.

Sunna

Sunna je označení hlavního proudu islámu. Po základním rozkolu obce věřících v otázce nástupnictví se za sunnity považovali všichni, kteří nesdíleli názor, že vedení obce vy mělo zůstat v rukou přímých potomků Mohameda v rodové linii jeho zetě Alího a jeho ženy Fátimy, na něž podle šíi přechází Prorokovo božské posvěcení. Sunnitě hájili zachování nástupnictví v rodu Kurajš a v roce 661 přijali uzurpaci politické moci rodem Umajjovců. Sunna se stala státotvorným systémem s mocenskými prostředky. Politické zájmy chalífátu přispěly k rychlejšímu vyvržení její dogmatické struktury, ale i ke jejímu uzavření a stagnaci. Sunna se vyvinula v teologicko-ideologický model nazývaný též islámská ortodoxie, což reflektuje zejména konzervaci právního systému sunny v 11.-12. století. Sunna tvoří hlavní konformistický státotvorný a zákonodárný proud v islámu, převažující na většině území dár al-islám. Je hlavním nepřítelem opozičních disidentských proudů a nežádoucích jevů (cháridža, hereze, lidový islám).

Sunnité jsou tedy stoupcí hlavního proudu islámu, který se dělí na čtyři uznané právní školy a se svými asi 90 procenty představuje většinu muslimů. Sunnitě se sami označují jako stoupcí sunny, tzn. že odmítají každou úchylku od pravidel, stanovených v Koránu a sunně. Tato samozřejmost je namířena především proti šíitům, kteří podle sunnitského pojetí opustili sunnu. Sunnitě narozdíl od šíitů považují první tři chalífy (Abú Bakr, Umar, Uthmán) stejně jako Alího za právoplatné, ale názory na další vývoj chalífátu se i mezi sunnity rozcházejí.

¹ V 10. st. vznikl v Egyptě významný šíitský chalífát Fátimovců, jenž byl zcela nezávislý na Bagdádu. Fátimovci založili v roce 969 Káhiru a později univerzitu al-Azhar, významné centrum islámské náboženské vzdělanosti.

Šía

Šía vycházela z kritiky sunnitských dogmat, v politické sféře začala sdružovat opozici z řad nespokojených klientů, z vrstev stojících proti arabské aristokracii. Šía se rozvíjela bez opory státní moci a její četné odnože se pokládaly za nežádoucí. Její vyznavači byli pronásledováni, což vzbuzovalo pocity křivdy a upevňovalo víru ve vlastní pravdu. Odtud pramenil sklon k nitemnému hledání pravdy i k bezvýhradné pokoře před autoritami.

Právě potřeba Bohem správně vedené autority vyústila v doktrínu imámátu, která stojí na učení šestého imáma Dža'fara as-Sádika (765), doplněném a uplatněném v politické praxi ve 20. století (Chomejní, velájate fakih). Podle ní Mohamed předal Alímu dar božského posvěcení, jež jej učinilo neomylným, přecházelo dál na jeho potomky a opravňovalo k legitimnímu vedení obce. Řada imámu z rodu Alího působila veřejně, poslední dvanáctý odešel, aby působil jako „skrytý imám“ a vrátil se na zem jako madhí. Skrytý imám je pro šíu nejvyšší autoritou zajišťující správné vedení. Po dobu jeho nepřítomnosti jej zastupují nejvyšší duchovní (mudžtahidové). Na ně přechází božské posvěcení, mj. neomylnost a neschopnost zhřešit. Tento argument má doložit nadřazenost šíitského duchovenstva nad světskou mocí.

Otázka, který z četných potomků je skrytý imám, se stala příčinou vzniku mnoha odnoží (např. k 7. imánovi se hlásila sekta musávíja, jeho bratr Ismá'íl dal sektě jméno ismá'ílíji). Největšího politického úspěchu dosáhl většinový směr šíy zvaný isná ašarija (dvanáctníci), který se vstupem Safíjovců² na iránský trůn 1501 stal a dodnes zůstal státním náboženstvím v Íránu. Božská podstata imámátu staví šíitské duchovenstvo nad světskou moc a pokud jsou její kroky v rozporu s vírou, může jí duchovenstvo klást odpor. Po iránské islámské revoluci 1979 Chomejní posílil společenské postavení šíitského duchovenstva, když je učinil přímým a jediným vykonavatelem politické moci a garantem správnosti společenského života.

Dvanáctníci Věří také, že pouze imám je jediným oprávněným vůdcem islámské obce (celé obce, včetně sunnitů), jediným zákonodárcem a nositelem vědění. Vzniká tedy otázka, kdo a jak má vést obec v době jeho nepřítomnosti, aby nepropadla do obávaného chaosu a „hříchů“. Vlády mají dbát pouze na zajištění pořádku a připravovat společnost na jeho příchod. Nesmějí tvořit nové zákony, pouze interpretovat podle požadavků doby šariú. Této činnosti se mají věnovat kvalifikovaní učenci požívající obecné autority. V praxi se jedná o představitele vysoce prestižních teologicko-právních učilišť (v Íránu se jedná o školy v Qommu a Mašhadu). Tato praxe získala zejména po islámské revoluci zásadní význam pro celý politický systém, existující v částečně pozměněné podobě dodnes.

Nejvýznamnější institucí šíitského duchovenstva je shromáždění ulamá, jehož privilegovanou a autoritativní vrstvou je sbor mudžtahidů. Mají velké pravomoci, neboť jsou oprávněni na základě koránu a achbárů samostatně rozhodovat, zatímco šíitští duchovní se řídí jedním ze čtyř uznaných mazhabů.

Pod pojmem **šíité** jsou zahrnuty všechny skupiny a sekty, které uznávají Alího jako jediného právoplatného Prorokova nástupce. Po politické porážce v první islámské občanské válce (Alí, Husajn, Kerbelá) vzniklo mnoho různých sekt a směrů, které ve svých naukách zastávaly širokou škálu názorů od velmi extrémních až po spíše umírněné. K umírněným patří např. zajdovci, kteří uznávají historické chalífy před Alím a pokládají své imámy za lidi, pověřené Bohem. Extrémní postoje až ke zbožštění Alího a po něm následujících imámů zastávají např. Alí Illáhové nebo Alevité. Sekta Dvanáctníků uctívá imámy jako lidi, považuje však první tři chalífy za uchvatitele. Až na Írán, kde je sekta dvanácti imámů státním

² Na přelomu 15. a 16. století byla Persie znovu sjednocena pod novou dynastií s novým ideovým a náboženským nábojem. Zakladatel této dynastie šáh Esmáil Safaví, turecky mluvící šíita z Ázerbajdžánu podřídil všechna území Íránu jedinému vládcí, učinil šíu oficiálním státním náboženstvím, a tím ostře odlišil muslimskou Íránskou říši od jejích sunnitských sousedů.

náboženstvím, nezaujímají šíité politické pozice, ale význam neztratili. Nejvíce vykonali na poli filozofie, protože na základě své relativní otevřenosti vůči jinověrcům ji přijímali a připojovali ke svému učení. Protože v šíitské nauce má velký význam utrpení Alíjovců, prožívají téměř všechny šíitské směry (kromě zajdovců) toto utrpení, mj. i veřejnými projevy v den ašúrá, na památku zabití Husajna u Kerbely.

Odlišnosti sunny a šíi

Z hlediska náboženské praxe nejsou odlišnosti šíi příliš patrné. Šíité uznávají stejně jako sunnité pět základních povinností každého muslima označovaných za sloupy či pilíře náboženství: vyznání (šaháda), modlitba (arab. salát, persky namáz), almužna (zakát), půst (saum) a pouť do Mekky (hadždž). Šíité pouze některé z těchto povinností modifikovali, např. se k vyznání víry („vyznávám, že není božstva kromě boha a Muhammad je posel boží“) přidává dovětek vymezující Alího zvláštní vztah k bohu („...a že Alí je přítel boží“). Výrazem v šíitském islámu rozšířené úcty k nábožensky zvláště významným osobnostem, zejména k imámům, ale i různým regionálním „světcům“, je konání poutí k jejich hrobům. K nejvýznamnějším šíitským poutním místům patří Nedžef a Kerbelá v Iráku a Mašhad v iránském Khorásánu. Snem řady věřících je také být pohřben v blízkosti těchto „svatyní“.

Výrazné a od sunny odlišné rysy šíitského dogmatu:

1. Šíité zúžili volbu chalífy na Alího a jeho potomky.
2. Dědičně na ně přecházely Bohem dané schopnosti, jediné opravňující k duchovnímu vedení obce
3. Dědičná linie imámů disponujících tímto darem je uzavřena vírou v skrytého imáma a v přenesení jeho duchovních schopností na tvůrce šíitského práva – fukahá, mudžtahidy, tím se světská moc dostává do podřízenosti vůči šíitskému duchovenstvu.
4. Mesianismus.
5. Označení Alího za mystického božího druha, kult mučedníků a imámů jako světců neporušuje dle šíi princip jednotnosti boží.
6. Šía převzala některé prvky z mu'tazily (pojetí boží jednotnosti, boží spravedlnosti a pojetí lidské vůle).
7. Umajjovce označila šía za uzurpátory.
8. Soubor tradic (hadís u sunnitů, achbár u šíitů) je pro oba směry druhým základním zdrojem práva, v šie jsou zdůrazněny zásluhy rodu Alího a naopak vynechány části o osobách pro šíu nežádoucích.
9. Šíité konají poutě nejen do Mekky a Medíny, ale rovněž k hrobům imámů.

Geografické kořeny a dnešní rozšíření

Dnes je **největší muslimskou zemí** Indonésie (asi 90% ze 191 milionů obyvatel), druhou Pákistán (97% ze 113 milionů) a třetí Bangladéš s 85% ze 118 milionů (čtvrtá je Indie s 11,5% z 850 milionů). Velký počet muslimů také žije v subsaharské Africe, zejména Nigérii, Mali a Čadu. Celkem se odhaduje, že ve světě žije nyní cca 1 miliarda muslimů (z nich jen 160 miliónů je Arabů či arabsky mluvících).

Mezi státy s největším počtem **šiiitského obyvatelstva** patří: Írán (50 miliónů), Indie (20), Pákistán (15), středoasijské republiky bývalého SSSR (10), Afghánistán (8,1), Irák (6), Libanon (1,5), Saúdská Arábie (0,5).

Kořeny islámu můžeme hledat v obchodních uzlech na jihozápadním pobřeží arabského poloostrova (města Mekka a Medína). Zde arabské kmeny a klany žijící se obchodem a pastevectvím a vyznávající polyteistická náboženství (centrem kultu byla svatyně Ka'ba v Mekce, šamanistické a animistické prvky – dnešní islám toto období nazývá džáhilíja – barbarství) byly vystaveny různým názorům a myšlenkovým proudům tehdejšího Středního Východu a Středomoří. Po Muhammadově kázání a politických aktivitách vedoucích k sjednocení těchto kmenů se islám spolu se vznikající arabskou říší rychle šíří severní Afrikou až do Španělska a Francie (z této části Evropy byly muslimové vytlačeni až v roce 1492), střední Asii až do severní Číny a jihovýchodní Asii až do Malajsie a Indonésie. Mohamedovi nástupci, chalífové, rozšířili arabské panství po celém Předním Východě, do severní Afriky a na ostrovy ve Středozemním moři. V roce 711 porazili Vizigóty na Pyrenejském poloostrově a vyvrátili jejich říši, pronikli přes Pyreneje až do Galie. V roce 732 byl jejich postup zastaven Franky.

Ústřední myšlenky a zásady islámu

Muslimové chápou islám jako napravení judaismu a křesťanství zpět k pravému náboženství. Židy i křesťany nazývají "lidé knihy" – Tóru, Nový zákon i Korán chápou jako jednu knihu. V jádru islámu stojí abstraktní Alláh, který je stvořitel všeho. Protože je vzdálen lidskému životu, komunikují s lidmi jeho poslové – andělé. Andělé hrají v islámu klíčovou roli, jeden z nich (Gabriel - Džibríl) vnuknul Muhammadovi kázání, která později byla kodifikována v Qur'án (Korán, doslova "recitace"). Oddaností Bohu a splněním všech pilířů islámu si člověk zaslouží věčný život v ráji. Odpadlíci budou trpět v pekelném ohni.

Muhammad hraje klíčovou roli jako prorok, který je posledním z proroků. Muhammad uznal starozákonní proroky i Ježíše (jako proroka). Jeho význam v islámu pramení právě z jeho dějinné jedinečnosti. Spolu s Muhammadem je dalším pilířem islámu víra v jedinečnost a svatost Koránu a sunny.

Islám si nevytvořil církve ani kněžský stav, zřejmě díky jeho úzkému spojení s arabskou říší již od počátku. Imámy, vůdci motliteb a v šiiitské tradici také duchovní a političtí vůdci obce kněžský stav do určité míry nahrazují. Formální církve ovšem neexistuje. Jednotlivci řád islámu udělují zejména čtyři ustálené právní školy (madhaby), náboženské školy (madrasy) a ustálený kánon svatých písem.

Pět pilířů islámu:

a) šaháda – vyznání víry – „*Není boha kromě Alláha a Mohamed je jeho prorok (posel Boží)*, - její pronesení doprovází motlitba, je minimálním požadavkem na každého muslima

b) salát – pětkrát denně motlitba uniformní pro všechny věřící všude na světě (směrem k východu/Mekce), vždy v arabštině s předepsanými tělesnými pohyby, člověk musí být rituálně čistý, pouze páteční motlitba doprovází kázání (imám vede motlitbu, muezzin ohlašuje z minaretu pětkrát denně čas pro společný salát, k motlitbě poslouží kterékoliv čisté místo, ideální je mešita (Muslimové se původně modlili pouze v noci, částečně podle zvyku poustevníků, částečně ze strachu před posměchem nevěřících. Mohamed zavedl na začátku mekkánského období ranní a večerní modlitbu, později přidal třetí, polední. Teprve po jeho smrti vznikla povinnost pěti modliteb: na úsvitu, v poledne, uprostřed odpoledne, při západu slunce a o půlnoci)

c) zak(k)át – almužny chudým, dnes náboženská daň (v různé výši, dříve charita, později forma státní daně)

d) sawm – půst během ramadánu (devátý měsíc lunárního kalendáře), za světla se postí, v noci půst neplatí (jídlo, slavnosti, sex), výjimky pro děti a těhotné ženy

e) hadždž – uskutečnit pouť do Mekky, při pouti člověk vstoupí do posvátného stavu (ihrám), pro který platí zvláštní předpisy o čistotě, s vykonáním hadždže je spojena vysoká prestiž
f) džihád – usilování na cestě boží (zničení vnějšího (malý džihád) i vnitřního (velký džihád) nepřítele)

sunna (obyčej, tradice)

- „zvyklosti“ Proroka Muhammada, tj. jeho slova, zvyky, činy a příkazy, jak si je muslimové pamatují a uchovávají v podobě zpráv, hadíthů. Sunna představuje pro muslimy nejdůležitější souhrn norem hned po Koránu.
- soubor činů a názorů proroka Muhammada, jeden ze základních zdrojů islámského práva (skládá se z hadíthů, krátkých příběhů z Muhammadova života, které nějakým způsobem doplňují či osvětlují principy uvedené v Koránu)
- princip, že hodnost náčelnictví v obci muslimské je hodností volenou, což se uplatňovalo pouze do roku 662. Poté byl uplatňován princip dynastický. Sunnité tvoří asi 9/10 muslimů.

sunnité – většina muslimů, kteří věří, že vůdcem může být každý dobrý muslim, rozhodují nejraději prostřednictvím konsensu a na rozdíl od šiitů u svých vůdců nespátřují žádnou zvláštní posvátnou moudrost.

ší'a (doslova strana)

- odnož islámu, zejména v Íránu, rozkol nastal již pár let po Muhammadově smrti, kdy stoupenci jeho zetě Alího pro něj žádali také nejvyšší úřad chalífy, protože ho považovali za vyvolence Boha. Cca. 15-20% muslimů je šiitů. K šahádě přidávají: „...a Alí je přítel Boží.“ Věří ve skrytého imáma a očekávají jeho druhý příchod na zemi a vykoupení lidstva. Tento vykupitel se nazývá mahdí.

Šiité tvrdí, že jen Alí (Alí ibn Abí Tálib) a jeho potomci mají právo na vedení muslimské obce. Šia vznikla za vlády chalífy Utmána (Osmána). 9/10 náleží k tzv. ortodoxnímu šiismu, tj. ke straně dvanácti (odnož šíy uznávající 12 imámů)

Korán (Qur'án, také al-Kitáb – Kniha) – 114 súr (více jak 6200 veršů), seřazeny od nejdelší po nejkratší, Korán otevírá tzv. fátima, krátká súra, která se recituje při počátku čtení (tzv. otevíračka knihy), súry z mekkánského období jsou teologičtěji zaměřeny, súry z medínského období praktičtěji (zákon, politika), do konečné podoby kodifikován v letech 651-656, tedy pouhých dvacet let po Muhammadově smrti.

šarí'a – „Cesta“ islámu, zákon a vláda podle Koránu a sunny

imám – „vůdce“, zejména modlitby (člověk, který řídí modlitbu v mešitě, je obvykle zaměstnancem města n. vesnice). Funkce imáma u sunnitů je jiná než u šiitů. U sunnitů není dědičná, má to být člověk znalý teologie, čestný, schopen vyložit muslimské právo. U šiitů jde o zástupce proroka Mohameda nebo Alího na zemi.

V šiitském islámu označuje též uctívané první vůdce obce, kteří vládli politicky a zároveň svou neomylnou moudrostí, kterou je obdařil Bůh, vykládali nauku.